

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Камелия Генкова Христова-Йорданова
„От благовестие към Благовещение. Шест слова за блага вест в рилските сборници на
Власислав Граматик и Мардарий Рилски“

от
от проф. Андрей Бояджиев

Със заповед № РД 38-501/10.07.2018г. съм избран за рецензент по защитата на дисертационния труд на Камелия Генкова Христова-Йорданова, докторант на самостоятелна подготовка по професионално направление 2.1 Филология – Български език (Старобългарски език) за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Докторантката е представила всички изисквани материали по защитата – самия труд, автобиография на кандидата, публикации по темата на дисертационния труд и извън нея и др.

Камелия Христова е възпитаник на Катедра „Кирилометодиевистика“ като завършва магистърската си степен през 2015 г. Работила е като библиограф, редактор и преподавател по старобългарски и английски език. Започва докторантурата през 2015 г. и предава труда си за обсъждане в срок през юни 2018 г. Участвала е в 13 национални и международни конференции, от които 7 са по темата на дисертацията. Автор е на 12 публикации, от които 4 са влезли като данни в труда.

Дисертационният труд съдържа: Увод (6-12), Четири глави (с. 13-328), Заключение (329-369), Списък със съкращения (с. 370), Цитирана литература (с. 371-377) от 114 единици, Списък с публикации по темата на дисертационния труд и Приложения (с. 379-430).

Идеята: Идеята на този дисертационен труд трябва да се разглежда с оглед на възможността общи или сходни теми на похвални и поучителни слова да си служат със сходни изразни средства – композиционни, стилови, езикови за внушаване на идеи и мисли в средновековната книжовност. Предполага се, че общите теми се свързват с общо обкръжение – мета- и паратекстове, а това довежда до възможността стилът на произведенията да може да се разглежда в единство и в постоянна съпоставка. Въсъщност, трябва да погледнем на този дисертационен труд и като тест – доколко общите теми в словата предполагат и общ езиков фон – граматичен, лексикален, семантичен. Дали интуиитивното заключение за общност на темата, което да предполага и общност на изразните средства, е вярно. Самата идея за този дисертационен труд предполага натрупване на познания както в областта на историята на езика, така и в дялове на хуманитаристиката като литературознание, история на християнските учения, в съчетание с познания както на старобългарски, така и византийски гръцки. Това само по себе си изисква сериозна образователна основа, за да може да се намери мястото на композицията, структурата, стила и езика на произведенията.

Камелия Христова ни предлага един поглед върху тема, популярна и важна сред средновековната литература – темата за благата вест. Това тя извършва, чрез изследване

на няколко средновековни славянски преписа на Слова за християнските празници Рождество Богородично, Рождество на Йоан Кръстител и Благовещение, в които се предполага наличието на сцена, свързана с представянето на блага вест (с. 5). Това са преводни слова. Мисля, че това е добре обмислена стратегия. Първо да се анализират основите, пътищата на проникване, а след това да се търси тази основа в оригиналните славянски произведения, включително и като съпоставителен анализ – нещо, което присъства и в дисертацията до известна степен.

Цели: Две цели си поставя дисертантката – публикуването и изследването на текстовете от обемистите рилски сборници на големите балкански книжовници на XV в. Владислав Граматик и Мардарий Рилски и съпоставка на стила и композицията на шест слова, като се потърси общото в подхода към темата за благовестието, както и индивидуалните стилистични особености на всяка от творбите, продиктувани от конкретния празник, а също и от предпочитанията на всекиго от авторите (с. 7).

Задачи: Задачите, които си поставя Христова са адекватно формулирани спрямо поставените цели. Те очертават един амбициозен план, който стъпка по стъпка ще бъде осъществен в следващите глави на дисертацията.

Оценка. Тук няма да се спирам подробно на съдържанието на дисертацията по глави. По-скоро бих желал да очертая основните подходи на дисертантката и да обобща силните страни и слабости на труда, защото считам, че при една бъдеща редакция на текста, те биха били полезни.

Анализът, който прави Камелия Христова, бих обобщил по следния начин: 1) подробен стилистичен анализ на словата. Това е задълбочен и прецизен анализ, при който е подходено с вещина и познание. Всяко слово е първо разделено на отделни тематични части. След това тези части са анализирани в стилово отношение с особен акцент върху риторичните фигури и тропи. Обърнато е внимание на мястото и значението на библейските цитати и алюзии, начините за тяхното интегриране в текста. 2) Не бих очаквал подробен анализ на граматичната система на тези текстове, защото акцентът в работата е по-скоро върху стила и поетиката на текстовете. Затова ми се струва, че подходът на дисертантката в този случай е оправдан – тя избира две характерни езикови черти – притежателните местоимения и сложните думи. Камелия Христова разкрива особеностите на тези две езикови категории подобно на експериментите в естествените науки – те служат като особен вид лакмус за характеристиката на текстовете.

3) Така направен анализът на словата почива естествено на съставените от Христова на различни по вид индекси и речници.

Съществената част от дисертацията започва със сведения за трансформацията на старозаветния мотив за благовестие в новозаветното Благовещение. Авторката проследява подробно еволюцията на мотива, като си служи умело с най-важните места от библейския разказ, подпомогната от най-новата научна литература. След този необходим увод за темата, дисертацията ни пренася в 15. век със сведения за книжовниците Владислав Граматик (с. 18–22) и Мардарий Рилски (с. 22–24). Това е необходима уводна глава, която да предостави на читателя контекста, в който се

появяват тези произведения – хората, които са написали текстовете в сборниците и епохата, в която са живяли.

Вероятно, тъй като става въпрос за ръкописни сборници, Христова е решила да допълни своите наблюдения с частта Правописни, фонетични и граматични особености на ръкописите от Рилския Манастир (РМ 4/8, с. 24–34 и РМ 4/5, с. 34–39). Те са описани според следната схема: обща характеристика, пунктуационни знаци, надредни знаци, буквени означения (ерове, наличие или отсъствие на букви за носовки и тяхното заместване, букви за ери, Ъ, букви за е, букви за и, ю, у, о, гръцки букви, букви за dz, свидетелства за затвърдяване, обезвучаване, кратки сведения за падежната употреба и др.). Описанието на отделните черти е направено умело, но не е ясен критерият за подбор на чертите за описание и тяхното разположение, особено при граматическата характеристика. Не става ясно защо са избрани именно тези, а не други черти. Вероятно авторката е искала да наблегне на характерното и отличаващото се, но никъде не извела принципите, при които се е ръководила. Бихме могли да съкратим или продължим този анализ, но по-важното е да си зададем въпроса до каква степен този анализ на правописа има отношение към поетиката на текстовете. Мисля, че трябва да се помисли за една по-добра интеграция, обвързване на тази част с останалите.

За да проведе своите анализи Христова е направила издания на текстовете, които са обект на дисертацията. Тези издадени текстове са коректно предадени, страница за страница и ред за ред. Това са трудни текстове, със сложен и усложнен синтаксис, с много риторични фигури, които при много места затрудняват коректната интерпретация на текста. Затова е голяма заслугата на Христова, че е успяла да разчете и адекватно да предаде изворите си.

Бих прибавил следните препоръки към тази част. В своите анализи на отделните слова първото нещо, което прави Христова е да каже от колко части се състои всяко едно от словата. Това не е намерило място в изданието. В анализа си тя се позовава на съответните страници. Бих предложил също така в изданието да намерят място обозначаването на библейските цитати. Това, според мен, няма да затрудни Христова, защото тя е очертала голяма част от тези места в изследването си.

Многобройните речници и индекси в работата са изпълнени професионално и са от изключителна важност за разбирането на проучването. Без тяхното наличие работата би била непълна. Особено бих отличил частта за съпоставката на шестте слова и съпоставителния речник на имената на Богоридица. Тези части в дисертацията са с важна практическа насоченост и представят ценни сведения за историята на езика и културата на късната средновековна България. Все пак, те отново трябва да се огледат редакторски, защото някъде се забелязват неточности, напр. сѣмзачатъє, а не сѣмезачатъє (с. 61).

Камелия Христова познава много добре научната литература по въпроса. Това ѝ позволява да аргументира и защити редица свои твърдения и хипотези. Трудът е написан с овладяна терминология, с добър научен стил и език. Той представя оригинални виждания и хипотези, които трябва да присъстват във всеки дисертационен труд.

Авторефератът представя точно и систематично основните положения на дисертационния труд.

Бих открял приносите на труда в няколко направления:

1. Публикация на непубликувани преводни хомилии. Подготвени са издание по Рилските сборници на Владислав Граматик и Мардарий Рилски – Слово за Рождество Богородично от Андрей Критски, две слова за Рождество на Йоан Кръстител – едно от Атанасий Александрийски и едно от Теодор Студит, три слова за Благовещение – от Григорий Нисийски, от Григорий Неокесарийски и от Йоан Дамаскин.
2. Анализ на правописните, фонетичните и някои от граматичните черти на разглежданите текстове. Особен акцент е поставен на изследването на притежателните местоимения.
3. В областта на лексиката и терминологията се отнасят две посоки в дисертацията – експерпция и анализ на сложните думи и детайлното проучване на номинациите на Богородица в Словото от Андрей Критски, като е приведено гръцкото им съответствие и мястото по Светото Писание, на което се основават.
4. Стилистичен анализ, съсредоточен върху използването на риторически фигури и тропи.
5. Като обобщение на споменатите части трябва да се разглежда проследяването на мотива за старозаветното благовестене и трансформацията му в новозаветното Благовещение в шестте текста.
6. Съставени са няколко речник-индекса (на сложните думи отделно и в съпоставка между отделните слова, притежателните прилагателни, на редките думи, съпоставителен речник на имената на Богородица) и са приведени резултатите от тях.

Извод. Всичко това представя дисертационният труд като завършен и цялостен. Затова предлагам за него на Камелия Христова Генкова-Йорданова да бъде присъдена научната и образователната степен „доктор“ по професионално направление 2.1 Филология – Български език (Старобългарски език).

София,
21.09.2018 г.

(проф. д-р Андрей Бояджиев)